

Αντιγράφων από άρθρο κυριακάτικου φύλλου που σχολιάζει τα τηλεοπτικά δελτία ειδήσεων της μέρες της πρόσφατης κακοκαιρίας: «Είναι τόσο συγκλονιστικό γεγονός το μισό μέτρο χιόνι ώστε να χρειάζεται οπωσδήποτε αυτοψία, η οποία πρέπει να γίνει οπωσδήποτε μπροστά στις κάμερες, επί πέντε, δέκα, τριάντα λεπτά; Είναι άκρως απαραίτητη, και για ποιόν ακριβώς, μια αυτοψία που θα μπορούσε να εξαντληθεί στο πρώτο της τρίλεπτο και η οποία, έτσι όπως μακραίνει σχεδόν σαδιστικά, στο τέλος καταντάει μαρτύριο για τους αυτόπτες μάρτυρες, δίχως μάλιστα να έχει να προσθέσει τίποτε επί της ουσίας;»

Και σκέπτομαι: Πόσα πράγματα, αλήθεια, λέγονται ή πράττονται στις μέρες μας αληθινά επί της ουσίας¹; Και – για να ολοκληρώσω την καταγραφή της σκέψης μου – πόσα γράφονται επί της ουσίας; Θα αναρωτιέστε βέβαια ποια σχέση έχουν όλα αυτά με το βιβλίο που παρουσιάζουμε... Όταν το διαβάσετε, θα διαπιστώσετε πως σαφής πρόθεση του συγγραφέα είναι να γράψει επί της ουσίας. Καμία πόζα, καμία σκηνοθεσία, καμία εκδραμάτιση. Κι εντούτοις, όταν θα κλείσετε το βιβλίο, θα αναγνωρίσετε τη γεύση μιας ιστορίας γλυκιάς και πικρής, που παρασύρει τον αναγνώστη σε μια περιπλάνηση στη νεότερη και σύγχρονη Ελλάδα.

Μετά από αυτά τα προκαταρκτικά, ας ασχοληθούμε με το έργο. Αφετηρία και λανθάνον κέντρο του μυθιστορήματος είναι ένα περιπλανώμενο τσίρκο –που όσο περνούν τα χρόνια εξωραϊζεται, εκσυγχρονίζεται και πλαταίνει στεγάζοντας τελικά τη νεοελληνική κοινωνία– και κεντρικό πρόσωπο η Ανώματη Κεφαλή, ένα πρόωρα γερασμένο παιδί, που προσπαθεί να επιβιώσει τα πέτρινα μεταπολεμικά χρόνια και που, καθώς μεγαλώνει, διδάσκεται την τέχνη της επιβίωσης σε μια κοινωνία χωρίς κοινωνικούς αγώνες και οράματα.

Στη δοκιμαστική αυτή μυθ-ιστορία, ο μύθος, δίχως να χάνει τη δροσιά και τη γοητεία του, με πιστότητα, ευθύτητα και ειλικρίνεια, χωρίς ψευδαισθήσεις και χωρίς πρόθεση ωραιοποίησης, εξιδανίκευσης και παραμόρφωσης, αισθητοποιεί μια περίοδο της νεότερης

¹ Το ερώτημα βέβαια τι είναι ουσία, είναι φιλοσοφικό και η διερεύνησή του θα οδηγούσε σε μια σύντομη επισκόπηση της φιλοσοφικής σκέψης από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα...

ιστορίας, ζωντανεύει και αναβιώνει την κοινωνία της μεταπολεμικής και σύγχρονης Πάτρας, με τους τύπους της, τους σαλούς της, τα σύμβολα και τις αξίες της, την ηθική και την αισθητική της, τις ενοχές, τις αντιθέσεις και τις μικρότητές της.

Η ιστορία του κεντρικού ήρωα, της «Ασώματης Κεφαλής», ξεδιπλώνεται και παρουσιάζεται τμηματικά σε τρεις φάσεις/περιόδους της προσωπικής του ζωής, που αντιστοιχούν σε ισάριθμες περιόδους της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας. Η ιστορία ξεκινά σ' ένα πλανόδιο τσίρκο της δεκαετίας του '50, πρόχειρα στημένο στην πλατεία Υψηλών Αλωνίων της Πάτρας. Εκεί, ένα δωδεκάχρονο αγόρι από τα Προσφυγικά εμφανίζεται στην κορυφή μιας στήλης ύψους δύο μέτρων ως «ασώματη κεφαλή» και με την ασώματη σοφία του, εν μέρει αναπαράγοντας το μάθημα που το έχουν δασκαλέψει εν μέρει αυτοσχεδιάζοντας, απαντά σε ερωτήσεις και προλέγει -αινιγματικά αλλά καλοπροαίρετα- το μέλλον. Το λαϊκό αυτό θέαμα, αρκετά συνηθισμένο σε μπουλούκια της εποχής, σε μία περίοδο που οι τραυματικές μνήμες του Εμφύλιου είναι πρόσφατες, προκαλεί προβληματισμό στην κοινωνία της πόλης και ποικίλες αντιδράσεις, που εκφράζονται με επιστολές, οι οποίες δημοσιεύονται σε τυπική επαρχιώτικη εφημερίδα της εποχής που συντάσσεται και αναπαράγει τους κανόνες της κυρίαρχης υποκριτικής ηθικής και καθεστηκυίας τάξης. Αυτές τις επιστολές ανακαλύπτει ο μονήρης, αγοραφοβικός και ρέπων επικίνδυνα προς την μελαγχολία αφηγητής, τέλη του 1999, στο Μουσείο Τύπου της πόλης, κυριεύεται από μίαν ακατανίκητη περιέργεια και, υποκύπτοντας πρόθυμα στον πειρασμό να συμπληρώσει με τη φαντασία του την ιστορία του δωδεκάχρονου αγοριού τα ίχνη του οποίου στο μεταξύ έχουν χαθεί, φαντασιώνεται πιθανολογώντας εκδοχές της μετέπειτα ζωής του. Έτσι, το μελαγχολικό αγόρι που γνώρισε από τα δημοσιεύματα της δεκαετίας του '50 μετατρέπεται σιγά-σιγά σε ήρωα μυθιστορήματος, στο alter ego του, και ζει στη φαντασία του μια πλούσια, γεμάτη δράση, συγκινήσεις και περιπέτειες ζωή, έξω από συμβατικότητες και τυποποιημένες συμπεριφορές. Εντελώς συμπτωματικά και απροσδόκητα, τον Ιανουάριο του 2000, στο γύρισμα της χιλιετίας, ο αφηγητής μαθαίνει νέα στοιχεία για την

πραγματική ζωή του ήρωά του, που ανατρέπουν την εικόνα, τον «μύθο», που συνειδητά έχει πλάσει γι' αυτόν. Μ' αυτόν τον τρόπο η ιστορία συμπληρώνεται, καθώς ο αφηγητής ανακαλύπτει πως στα χρόνια της Απριλιανής δικτατορίας, η Ανώματος Κεφαλή, άνδρας πια, «επιστρέφει» ως φτηνός διασκεδαστής ταχυδακτυλουργός σε νυχτερινό κέντρο της εποχής. Η σχέση του με νεαρή ατίθαση έφηβη της «καλής κοινωνίας» της πόλης τον οδηγεί στην εξορία. Τον ξαναβρίσκουμε, άνοιξη του 2004, ξεδοντιασμένο «ηλικιωμένο με κατάλευκα πυκνά μαλλιά, επιμελώς χτενισμένα, κοντό, αδύναμο, με κουστουμάκι και γραβάτα». Ο «ήρωας των σεναρίων» του αφηγητή, ο «ενσαρκωτής συμβολισμών και ιερών τελετουργιών» παρουσιάζεται απροσδόκητα μπροστά του σε δυο τελετές: «στην κηδεία ενός παιδιού που είχε χάσει το μυαλό του και τώρα ενταφιαζόταν το σώμα του» και στη συνέχεια «σε ένα μνημόσυνο-φάρσα». «Χωρίς φωτοστέφανο δόξας», «σαν μάγος με παραλυμένο σώμα», ξεπεσμένος και ηττημένος, φαντάζει πλέον αδύναμος «να εξορκίσει τη γελοία και ακατανόητη πραγματικότητα» που ζούσε.

Το θέαμα της «Ανώματης Κεφαλής», αγνό, αυθεντικό, πηγαίο, λαϊκό, μυστηριακό, που στα σημαδεμένα χρόνια του '50 προσλαμβάνει τραγικές προεκτάσεις, σταδιακά, καθώς η ζωή χάνει την τραγική και ιερή της διάσταση, καθώς τα σύμβολα και οι σταθερές της αποκαθλώνονται, σε μια κοινωνία καρικατούρα, μετατρέπεται σε φάρσα. Αυτό το γνωρίζει ενστικτωδώς η Ανώματος Κεφαλή, το αγνοούν όμως οι υπόλοιποι ήρωες του «τσίρκου», που καθημερινά και εν αγνοία τους υποδύονται ρόλους και συνεχίζουν να δίνουν παραστάσεις.

Αναμφίβολα βασικό στοιχείο του μυθιστορήματος είναι ο ρεαλισμός του. Στις σελίδες της *Ανώματης Κεφαλής* η ανθρώπινη ζωή απομυθοποιείται, προβάλλεται ως σκηνοθεσία, ως κωμικοτραγωδία, ως υπόκριση ρόλων - εκούσια είτε ανεπίγνωστη-, ως πόλεμος εσωτερικός και εξωτερικός, ως παράσταση-θέαμα-θέατρο. Ο συγγραφέας, με διεισδυτική και κριτική ματιά, αναζητά τις μυστικές τελετουργίες, τις υπόγειες διαδρομές, τις σκοτεινές και αθέατες πλευρές της ζωής και της ανθρώπινης ύπαρξης· βιώνει μια άλλη διάσταση του χρόνου που διευρύνει τον

ιστορικό ορίζοντα, επιχειρεί να κατανοήσει, να ερμηνεύσει, να συσχετίσει. Έτσι, ο Βασίλης Λαδάς, σαρκάζοντας και αυτοσαρκαζόμενος, σχολιάζει το σήμερα, την απουσία ιδεολογίας και μύθου, την υποκρισία, την απογύμνωση της ζωής μας, την αποστράγγισή της από τον υλιστικό προσανατολισμό, το κυνήγημα του κέρδους και την κατανάλωση συνταγών επιτυχίας.

Στις αρετές του μυθιστορήματος αναμφίβολα προσγράφεται το ύφος και η γλώσσα του. Η γραφή του Λαδά είναι λιτή, αφαιρετική, ρεαλιστική· ο λόγος του, ζυγισμένος και εικονοπλαστικός, διαθέτει εσωτερική δύναμη και δεν ξεπέφτει, όπως καταθέτει ο ίδιος ο συγγραφέας, σε «μια ανόητη πολυλογία που υποδύεται τη λογοτεχνικότητα».

Η αφήγηση είναι πολυεπίπεδη: Τα γεγονότα που ανήκουν στην κύρια αφήγηση (δηλαδή η ιστορία της Ανώματης Κεφαλής) συμπλέκονται, συμφύρονται με πράξεις ή καταστάσεις που είναι εξωτερικές σε σχέση με το κείμενο και αναφέρονται στις συνθήκες διήγησης ή δημιουργίας του, ενώ παράλληλα εμπλουτίζονται με δευτερεύουσες αφηγήσεις, που αυτονομούνται εν μέρει και συγχρόνως ενσωματώνονται στην κύρια.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η τεχνική του συγγραφέα μέσω της οποίας ο αναγνώστης καθίσταται συμμετοχός - ή καλύτερα: συνένοχος- στην έρευνα του αφηγητή για τη συγκέντρωση στοιχείων που θα του επιτρέψουν να συμπληρώσει την ιστορία της Ανώματης Κεφαλής. Μ' αυτόν τον τρόπο ο αναγνώστης δεν διαβάζει μια ιστορία ολοκληρωμένη, συντελεσμένη, αφηγημένη μετά την τελείωσή της· παρακολουθεί βήμα-βήμα την πορεία της, τη γένεσή της, τις ανατροπές της, την ίδια τη συγγραφή της. Στο μυθιστόρημα του Βασίλη Λαδά ο αφηγητής δεν είναι η «φωνή» που αναλαμβάνει την ευθύνη της αφηγηματικής πράξης, δηλαδή ο φορέας της αφήγησης, ένα πρόσωπο γλωσσικό υποκείμενο που συγκροτεί το κείμενο· έχει επίγνωση της αφηγηματικής λειτουργίας που επιτελεί, προβάλλεται ως ο παραγωγός της αφήγησης, μιλά για την ιδιότητά του, σχολιάζει τη δράση, τους χαρακτήρες και την ίδια την αφηγηματική πράξη· ακόμη περισσότερο, εμπλέκεται στη δράση και -κατά ένα παράδοξο και οπωσδήποτε απροσδόκητο τρόπο- γίνεται κι αυτός πρόσωπο της ιστορίας. Προσέχουμε επίσης ότι

κρατά ο ίδιος το λόγο και μας μεταφέρει εκείνος τόσο τα διάφορα γεγονότα, επεισόδια ή καταστάσεις της αφήγησης όσο και τα λόγια των χαρακτήρων.

Ο ιδιότυπος αυτός ήρωας-αφηγητής -μια ψευτοαυτοβιογραφική περσόνα του συγγραφέα- γοητεύεται να συμπληρώνει την ιστορία των ηρώων του, να φαντάζεται, να πλάθει στο μυαλό του ιστορίες, να τακτοποιεί τα πράγματα, να δίνει ιδεατές λύσεις. Ωστόσο, όπως κατά κανόνα συμβαίνει στη ζωή, τα φανταστικά του σενάρια ανατρέπει-προδίδει η πραγματικότητα, καθώς οι ενέργειες των προσώπων συχνά εκτρέπονται από την ιδεατή τροχιά που έχει χαράξει. Έτσι, η διήγηση εξελίσσεται σαν ένα παιχνίδι ανάμεσα στην φανταστική-πλαστή ιστορία και στα αληθινά περιστατικά, που παρουσιάζονται ντοκουμενταρισμένα. Μ' αυτό τον τρόπο, στην *Ασώματη κεφαλή* εξελίσσονται παράλληλα και συμπλέκονται δυο ιστορίες, διαφορετικές αλλά στον πυρήνα τους όμοιες: του κλειστοφοβικού αφηγητή που ζει μέσα από τις ιστορίες που ερευνά και φαντάζεται και της Ασώματης Κεφαλής, που αναπαράγει στα φτηνά ταχυδακτυλουργικά του κόλπα την αιώνια φάρσα της ζωής.

Ωστόσο το ενδιαφέρον που παρουσιάζει το μυθιστόρημα δεν εξαντλείται στις αφηγηματολογικές επιλογές του συγγραφέα του. Καθώς η ιστορία της Ασώματης Κεφαλής συμπληρώνεται κομμάτι-κομμάτι (ή μάλλον: περίοδο-περίοδο), μαζί μ' αυτήν ανασυνθέτεται ένας κόσμος ολόκληρος. Έτσι, αποκαλύπτονται οι πολιτικές ζυμώσεις, οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί, ο κοινωνικός μετασχηματισμός μιας πόλης που εξελίσσεται σε αστικό κέντρο και ξεπουλά ασυναίσθητα, ανεπίγνωστα σχεδόν την παρθενιά της, εξεικονίζοντας σ' ένα βαθμό την ιστορία της ελληνικής επαρχίας και της νεότερης Ελλάδας.

Μαζί με την Ασώματη Κεφαλή, ο Βασίλης Λαδάς ανασύρει από την αφάνεια ανώνυμους ανθρώπους, τους οποίους συνήθως προσπερνάμε βιαστικοί και αδιάφοροι, και αφηγείται την ιστορία τους, που είναι τελικά η ιστορία μας και η ιστορία του τόπου μας. Οι εγιβωτισμένες αυτές εξιστορήσεις της ζωής δευτερευόντων προσώπων της ιστορίας -του Δεκάρα, ο οποίος σκοτώθηκε προσπαθώντας να μαζέψει μία δεκάρα

που του πέταξαν για να διασκεδάσουν, του ανθοπώλη, που εκπληρώνοντας την τελευταία επιθυμία του τον έθαψαν με πολιτική ταφή, του Ανδρικού, του αριστούχου φοιτητή που πέθανε στα είκοσί του χρόνια από υπερβολική δόση ηρωίνης- διευρύνουν τον αφηγηματικό καμβά και συμπληρώνουν το κοινωνικό παζλ, προβάλλοντας τους «περιθωριακούς», τους καταραμένους και φτωχοδιάβολους μιας κοινωνίας που λειτουργεί ως χωνευτήρι, οι οποίοι αντιστέκονται και διαφοροποιούνται από την ομοιόμορφη ανθρώπινη αγέλη. Αξιοπρόσεχτη η τεχνική των αντιθέσεων, μέσω της οποίας αποκαλύπτεται το κοινωνικό μωσαϊκό: ο παρίας, ο χαφιάς, ο ασφαλίτης, το ατίθασο θηλυκό που εξαργυρώνει με αναγνωρισιμότητα και χρήμα τις μαθητείες της στην κοινωνία των media, οι φοιτητές, τα αστικά μεσοστρώματα που συγκροτούν την καλή κοινωνία, οι διανοούμενοι που ουσιαστικά αποτραβιούνται από την πραγματική ζωή και ζουν συμβιβασμένοι, αποζητώντας - μάταια συχνά- εκλεκτές συγκινήσεις, οι δήθεν κουλτουριάρηδες που ζουν υποδουλωμένοι στην εύκολη ζωή και στην οικονομική και πολιτική ολιγαρχία που εμπορεύεται τον πολιτισμό: «Ένας κύκλος αλληλοθαυμαζόμενων και αλληλοσπαρασσόμενων. Με λίγο διάβασμα αλλά γνώμη για όλα. Οι κυρίες του κύκλου αυτού οπωσδήποτε ξανθιές. Δευτεροκλασάτοι δημοσιογράφοι περιοδικών, ραδιοφωνικοί παραγωγοί, συγγραφείς που ευκαιριακά ακούγονται στην πρωτεύουσα με σπρώξιμο και με λιωμένο το τηλέφωνό τους από τη χρήση, κοσμικοί ζωγράφοι τοπίων, αργόσχολοι εισοδηματίες, επαγγελματίες καρναβαλιστές, ωραίοι και ωραίες. Όλοι κατά των εξουσιών αλλά και ομοτράπεζοι των εξουσιών».

Βασικοί κι αναγνωρίσιμοι ανθρώπινοι τύποι οι δυο γυναίκες-αρπαχτικά: η κακομαθημένη, ανήσυχη και προκλητική Μαντώ, που η «αστική ανατροφή τής έμαθε καλά το παιχνίδι των διασυνδέσεων και την αξία των γνωριμιών» και η μάνα-Κέρβερος, που πάνω απ' όλους κι απ' όλα νοιάζεται και φροντίζει για την κοινωνική εικόνα της οικογένειάς της και που χωρίς δισταγμό εκμεταλλεύεται πρόσωπα και καταστάσεις εξαργυρώνοντας την κοινωνική θέση του άντρα της· κι οι δυο τους θλιβερές και δυστυχισμένες... Και βέβαια το

κεντρικό πρόσωπο του μυθιστορήματος, η Ανώματη Κεφαλή, διστακτικός και εσωστρεφής νέος, θυμόσοφος και φιλοπαίγμων ηλικιωμένος που γερνώντας αντιμετωπίζει τη ζωή με εγκαρτέρηση και αξιοπρέπεια· στην ουσία είναι ένας ακρωτηριασμένος-ανάπηρος άνθρωπος, που ψευτοζει, που δεν αξιώθηκε και δεν τόλμησε να ζήσει κανονική-ολοκληρωμένη ζωή...

Ολοκληρώνοντας τη φιλολογική φλυαρία μου και βλέποντας κλειστό το βιβλίο σκέφτομαι μήπως τελικά η ζωή μας είναι ακρωτηριασμένη, τεμαχισμένη, ανώματη, ή μάλλον ακέφαλη, μήπως το ξύλινο αλογάκι της παλαιωμένης φωτογραφίας του εξωφύλλου του απειλεί να γίνει ο δούρειος ίππος της ζωής μας...